

LUND UNIVERSITY

Recension av Werdenfels, Åke (red.), "Tidsbilder. S:t Laurentii/Heliga Kors kyrka i Ronneby", Blekingeboken 2016, årg. 94.

Wienberg, Jes

Published in:
Kyrkohistorisk årsskrift

2016

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wienberg, J. (2016). Recension av Werdenfels, Åke (red.), "Tidsbilder. S:t Laurentii/Heliga Kors kyrka i Ronneby", Blekingeboken 2016, årg. 94. *Kyrkohistorisk årsskrift*, 2016, 268-269.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Åke Werdenfels (red.)

TIDSBILDER. S:t Laurentii/Heliga Kors kyrka i Ronneby [Blekingeboken 2016, årg. 94].

Karlskrona: Blekinge museum 2016, 212 sid.

Stadskyrkan i Ronneby kan uppvisa en sammansatt arkitektur, talrika bilder och en rik uppsättning av inventarier som har tillkommit alltsedan 1100-talet. Stadskyrkan är i likhet med många andra ett uttryck för olika seklers skiftande religiösa strävanden, ekonomiska förutsättningar och politiska tumult. Således är även kyrkans namn ändrat. Ursprungligen var den medeltida kyrkan helgad åt S:t Laurentius, men kallas numera på grund av en feltolkning Heliga korskyrkan. Mest känd är kyrkan kanske för sin bevarade norddörr, där huggspår enligt traditionen härrör från den svenska skövlingen av staden under Nordiska sjuårskriget 1564.

Stadskyrkan i Ronneby har tidigare blivit undersökt och publicerad av *Sveriges kyrkor* i samband med deras genomgång av landskapet Blekinge. Men nya naturvetenskapliga dateringar ger anledning att återvända till kyrkan, särskilt till fyra konsolhuvuden som uppbär valvet i den södra korsarmen. Vem och vad är det som avbildas?

Tema för årsboken Blekingeboken 2016 är just stadskyrkan i Ronneby. Under titeln *Tidsbilder. S:t Laurentii/Heliga Kors kyrka i Ronneby* presenteras efter ett kort förord sex artiklar, som har stadskyrkan gemensamt. Artiklarna är genomgående lättlästa och välskrivna och hela årsboken är generöst illustrerad med färgfotografier. Artiklarna är populärvetenskapliga, dvs. det saknas precisa referenser till iakttagelser eller påståenden, men efter varje artikel finns dock en litteraturförteckning.

»Timmermanskonst i Sankt Laurentii kyrka» (Karl Magnus Melin) redogör för kyrkans timmerkonstruktioner som led i ett projekt inom Lunds stift. Här behandlas själva takkonstruktionen med olika märkningar, ett försvunnet korsvirke i tornets gavel samt den berömda dörren.

»Den tyska riddaren i Ronneby kyrka. Om frälssläkten van Vitzen i senmedeltidens Skandinavien»

(Hans Milton) är årsbokens suveränt längsta artikel. Här berättas ingående om släkten van Vitzen från norra Tyskland (Mecklenburg-Vorpommern) med dess olika representanter, deras roller och sysslor i Danmark och Sverige på 1300- och 1400-talen samt mera allmänt om den historiska utvecklingen. Även om artikeln kommer vida omkring i släktens kringelkrokar centreras intresset kring fogden på Kalmar slott och länsherren på Sölvesborg, riddaren Vicke van Vitzen den gamle, som stupade i slaget vid Åsle i Västergötland 1389 – samt hans son, riddaren Klaus van Vitzen. Släktens vapen hade huvudet av en varg som heraldiskt emblem.

»Konsolhuvudena i Ronneby kyrkas södra korsarm» (Harald Anderson) redogör kort för kyrkans byggnadshistoria och de dendrokronologiska (träeringsdatering) undersökningar som Hans Linderson låtit göra av kyrkans takstol. Återanvänt virke, som har fällt 1384–1385, kan höra ihop med valvslagningen i koret, korsarmarna och långhuset. Med tanke på eventuell torkningstid och tid för murandet antas valvet ha tillkommit ett par år senare, kanske omkring 1387–1389. Den södra korsarmens konsoler är utformade som fyra huvuden – en krönt kvinna med utslaget hår mitt emot ett lejon, en skäggig man med en »chaperon», alltså en huvudbonad som täcker huvud och hals, mitt emot något som troligen är en varg. Sådana huvuden skulle under medeltiden normalt föreställa för kyrkan viktiga personer – helgon, donatorer, byggmästare eller stenhuggare. Någon porträttlikhet kan emellertid inte förväntas.

Med hänvisning till dateringen argumenteras för att kvinnan måste vara unionsdrottningen Margareta – och mannen en medlem av släkten van Vitzen, antingen Vicke den gamle eller sonen Klaus. Om det skulle vara Margareta är det ett samtida porträtt – hon var drottning 1387/89 till sin död 1412. Skulpturen på sarkofagen i Roskilde tillkom senare på initiativ av kung Erik av Pommern.

Till detta kan kort och gott sägas, att det är både sannolikt och rimligt, men svårt att föra i bevis. Släkten van Vitzen kan knytas till både Kalmar och Sölvesborg, och Margareta hade kontakter med Vicke van Vitzen den gamle och hans tre söner, men

någon direkt koppling till Ronneby eller Ronneby kyrka finns tyvärr inte dokumenterad.

»Det katolska arvet i Ronneby kyrka» (Harald Anderson) redogör efter en inledning om byggnadshistoriken för tre intressanta fenomen i stadskyrkan – ett valvhål, en kalkmålning samt en predikstol. Först avhandlas ett så kallat »Himmelfärdshål» i valvet dvs. en rund öppning som kunde användas under kyrkospel för att hissa upp en Kristus- eller Mariafigur. En sådan öppning med bevarad figur är känd från exempelvis Mariakyrkan i Visby. Artikeln har en utmärkt översikt över liknande öppningar i Danmark och Sverige, vartill man kan foga en försvunnen öppning i absidvalvet i Lunds domkyrka – ett valv som tillkom efter branden 1234. Sedan redogörs för ett möjligt avlatsaltare, där det finns en kalkmålning med S:t Peter bevarad samt en inskrift. Avslutningsvis diskuteras ingående strävpelaren vid tornets sydsida med flera öppningar utåt. Strävpelaren har kunnat fungera som en predikstol inför folksamlingar på kyrkogården och även som biktstol, kanske använd av franciskanermunkar. En liknande predikstol är känd från johanniterklostret i Odense på Fyn och från flera kyrkor i Finland.

Sedan följer två kortare bidrag till årsboken, dels »Dygder och evangelister. Den skulpturala utsmyckningen av Ronnebykyrkans predikstol» (Harald Anderson), dels »Gud till ära, kyrkan till prydnad och oss själva till evig hågkomst». Epitafierna i Ronneby kyrka och deras donatorer» (Björn O. Svensson). Sistnämnda framhäver ett urval av epitafier och deras personer. Det äldsta bevarade epitafiet i kyrkan är från 1580, det yngsta från 1819. Och det beskrivs hur det religiösa gradvis fick ge vika för den egna framställningen, vilket i Danmark (men då inte i Blekinge som hade blivit svenskt) ledde till ett förbud 1682 emot epitafier med porträtt.

Som helhet är årsboken intressant läsning för den (kyrko)historiskt initierade, men den kunde gärna ha fått en stramare redaktion. Det hade behövts en inledande artikel om kyrkans byggnadshistoria. Sedan kunde det ämne som det mesta av årsboken kretsar kring, nämligen den dendrokronologiska dateringen och konsolhuvudena, ha förtjänat var

sin artikel, följt av artiklar om drottning Margareta och släkten van Vitzen (kanske mera fokuserat). Artiklarna om predikstolen och epitafierna hamnar här lite bredvid temat. Och som en konsekvens kunde årsboken ha fått en mera konkret huvudtitel, som anknyter till de nya upptäckterna.

JES WIENBERG

Harry Nyberg & Per Berggrén
KYRKKLOCKORNA I BOLSTADS MEDELTIDSKYRKA – Kultur, historia och budskap.
(Stiftshistoriska sällskapets i Karlstad skriftserie 9)

Karlstad: Förlag Per Berggrén 2016, 27 sid.

År 2012 utgav domprosten emeritus i Karlstad, docent Harry Nyberg tillsammans med Per Berggrén och Per Jan Wållgren en bok om Karlstads domkyrka, en på samma gång presentation, historik och diskussion. (jfr KÅ 2013, s. 268–270.) För bokens text svarade Harry Nyberg. I boken behandlas också domkyrkans klockor, vilka på grund av stadsbränder och andra skador har blivit omgjutna flera gånger. En av klockorna kom efter stadsbranden i juni 1752 att hamna i Bolstads kyrka i Dalsland. Dess identitet och omständigheterna kring dess överflyttning har klarlagts av Harry Nyberg och presenteras i en mindre skrift som ingår i Stiftshistoriska sällskapets i Karlstad skriftserie. Enligt titeln behandlas de nuvarande tre kyrkklockorna i Bolstads kyrka, men fokus ligger på mellanklockan som en gång tillhört domkyrkan.

Denna klocka hade i huvudsak undgått branden 1752 och kom att fungera som domkyrkans enda kvarvarande klocka fram till 1756, då fyra nya klockor göts. Samma år omgöts den skadade klockan som nu blivit övertalig och försågs med en text som anger dels den första gjutningen 1722, dels omgjutningen »efter den olyckeliga wåldelden som timade den 22 juni år 1752». Utan att det sägs i klartext knyts således klockan till branden i Karlstad. Klockans övriga texter överensstämmer med bibeltexterna på två av domkyrkans 1756 nygjutna klockor. Nyberg noterar dessutom en anknytning